

New York Times-bestseller
'Noam Chomsky lijkt de top van zijn intellectuele vermogens te hebben bereikt.'
THE NEW YORK TIMES

NOAM CHOMSKY

HET EINDE VAN DE AMERIKAANSE DROOM

DE TIEN PRINCIPES VOOR DE
CONCENTRATIE VAN RIJKDOM EN MACHT

ten have

NOAM CHOMSKY

Het einde van de Amerikaanse droom

DE TIEN PRINCIPES VOOR
DE CONCENTRATIE VAN RIJKDOM EN MACHT

VERTAALD DOOR
ROGIER VAN KAPPEL

th ten have

Inhoud

Een korte opmerking over de Amerikaanse droom

9

Inleiding

13

PRINCIPE #1

ZORG VOOR MINDER DEMOCRATIE

‘Geheime handelingen en debatten van de conferentie die bijeenkwam in Philadelphia in het jaar 1787’,
Aristoteles Politica, en andere bronnen

17

PRINCIPE #2

VORM DE IDEOLOGIE

Het *Powell-Memorandum*, Lewis F. Powell Jr.,
1971 en andere bronnen

33

PRINCIPE #3

VERBOUW DE ECONOMIE

An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations,
Adam Smith, 1776; Getuigenis van voorzitter Alan Greenspan
voor het Senate Committee for Banking, Housing, and Urban
Affairs, 26 februari 1997, en andere bronnen

49

PRINCIPE #4

SCHUIF DE LAST AF OP ANDEREN

Henry Ford over de reden waarom hij het minimumloon van
zijn werknemers heeft verdubbeld, en andere bronnen

67

PRINCIPE #5

DOE EEN AANVAL OP DE SOLIDARITEIT

The Theory of Moral Sentiments, Adam Smith, 1759,
en andere bronnen

83

PRINCIPE #6

ZORG DAT DE WETGEVERS UIT JE HAND ETEN

‘De economie van de voorspoed: het opbouwen van een economie voor iedereen’, Jacob S. Hacker en Nate Loewentheil, 2012, en andere bronnen

97

PRINCIPE #7

BEÏNVLOED DE VERKIEZINGEN

Citizens United v. Federal Election Commission, Hooggerichtshof van de Verenigde Staten, 21 januari 2010, en andere bronnen

117

PRINCIPE #8

HOU HET GEPEUPEL IN HET GAREEL

‘Ford-mensen slaan in op organisatoren van de Lewis Union en jagen hen op de vlucht: tachtigduizend man staken in staalindustrie; zestien gewonden gevallen tijdens veldslag’, *New York Times*, 26 mei 1937, en andere bronnen

129

PRINCIPE #9

PRODUCEER INSTEMMING

Essays, Moral, Political, Literary, David Hume, 1741, en andere bronnen

145

PRINCIPE #10

MARGINALISEER DE BEVOLKING

‘Het toetsen van verklarende theorieën over de Amerikaanse politiek: elites, belangengroepen en gemiddelde burgers’ door Martin Gilens en Benjamin I. Page, 2014, en andere bronnen

161

Bronvermeldingen

183

Register

189

Een korte opmerking over de Amerikaanse droom

IK BEN OUD genoeg om me de Depressie van de jaren dertig te herinneren. Het grootste deel van mijn familieleden bestond uit werklozen uit de arbeidersklasse. De meeste mensen hadden het destijds, in hun eigen beleving, heel wat slechter dan nu, maar er was wel een gedeeld besef dat we er op de een of andere manier wel uit zouden komen, een hoop op betere tijden. ‘Vandaag mogen we dan werkloos zijn, maar morgen komen er wel weer banen, en we kunnen ons gezamenlijk inzetten voor een betere toekomst.’ In die tijd was er veel politiek radicalisme, dat hopelijk tot een toekomst zou leiden die anders was dan het heden – een toekomst met meer rechtvaardigheid, vrijheid en gelijkheid, waarin onderdrukkende klassenstructuren zouden worden afgebroken enzovoorts. Er was een breed gedeeld gevoel van ‘op de een of andere manier komt het wel goed’. De opkomst van de vakbeweging was een weerspiegeling van die hoopvolle en optimistische stemming, en voedde die ook. En dat ontbreekt nu. Tegenwoordig is er een breed gedeeld gevoel dat er niets meer terugkomt – het is *voorbij*.

In vele belangrijke opzichten is de Amerikaanse droom, net als de meeste dromen, een mythe. Een deel van de negentiende-eeuwse droom was het verhaal van Horatio Alger – ‘We zijn zo arm als kerkratten, maar we gaan hard werken en we vinden wel een uitweg’ – en tot op zekere hoogte was dat ook zo. Neem mijn vader: in 1913 kwam hij vanuit een doodarm Oost-Europees gehucht naar Amerika. Hij vond een baan in een sweatshop in Baltimore en werkte zich geleidelijk zover op dat hij kon gaan studeren, een master’s degree haalde en ten slotte zelfs promoveerde. Aan het eind van zijn leven maakte hij deel uit van de Amerikaanse *middle class*. Een heleboel mensen wisten dat te bereiken. Voor immigranten uit Europa was het in die tijd mogelijk om een mate van welvaart, bevoorrechtting, vrijheid en onafhankelijkheid te bereiken die in de landen waar ze vandaan kwamen eenvoudigweg onvoorstelbaar was geweest.

Tegenwoordig weten we dat dat niet meer opgaat. De sociale mobiliteit in Amerika is nog lager dan die in Europa. Maar de droom blijft bestaan, gevoed door propaganda. Die propaganda krijg je te horen in elke politieke toespraak: ‘Stem op mij dan krijgen we de Amerikaanse droom weer terug.’ Alle politici herhalen die boodschap telkens weer, in min of meer dezelfde bewoordingen. Je hoort het zelfs van degenen die druk bezig zijn om de Amerikaanse droom kapot te maken, of ze dat zelf nou door hebben of niet.

De tegenwoordige verschillen in bezit en inkomen kennen werkelijk hun weerga niet. Als je naar de huidige ongelijkheid kijkt, is die net zo erg als in de slechtste perioden in de Amerikaanse geschiedenis, maar als je wat aandachtiger kijkt, zie je dat die ongelijkheid wordt veroorzaakt door de extreme rijkdom van een piepkleine sector van de Amerikaanse bevolking, een fractie van 1 procent. Er hebben zich periodes voorgedaan als de *Gilded*

Age in de jaren negentig van de negentiende eeuw, de *Roaring Twenties* et cetera, waarin zich een situatie ontwikkelde die overeenkomsten vertoont met onze tijd, maar de huidige periode is echt extreem. Want als je naar de welvaartsverdeling kijkt, wordt de ongelijkheid grotendeels veroorzaakt door de superrijken – de bovenste 0,1 procent is namelijk *rijker dan rijk*. Dit is het gevolg van een verschuiving in het sociale en economische beleid in de afgelopen dertig jaar. Als je daarnaar kijkt, kom je tot de ontdekking dat het overheidsbeleid in de loop der jaren, volledig tegen de wil van de bevolking in, zodanig is aangepast dat het de heel rijken enorme voordelen oplevert. En voor het grootste deel van de bevolking, de meerderheid, is het reële inkomen al dertig jaar nauwelijks gegroeid. De *middle class* in de uniek-Amerikaanse betekenis van die term, is zwaar in de verdediging gedrongen. De ‘droom’ moet echter wel in stand gehouden worden, want hoe krijg je de vele mensen die het zwaar hebben in de Verenigde Staten, het rijkste en machtigste land uit de hele wereldgeschiedenis, dat in allerlei opzichten buitengewone voordelen geniet, zover dat ze hun dagelijks leven kunnen verdragen?

Een belangrijk aspect van de Amerikaanse droom bestaat uit sociale mobiliteit. Je wordt arm geboren, je werkt hard en dan word je rijk. Het idee is dat iedereen een fatsoenlijke baan kan vinden, een huis kan kopen, zich een auto kan permitteren, zijn kinderen naar school kan sturen...

En dat is allemaal ingestort.

PRINCIPE #1

ZORG VOOR MINDER DEMOCRATIE

DOOR DE hele Amerikaanse geschiedenis heen heeft zich een botsing voorgedaan tussen de van onderaf afkomstige drang naar meer vrijheid en democratie en pogingen van bovenaf om de maatschappij te laten besturen en overheersen door een elite. Dat gaat terug tot aan de stichting van de staat.

DE MINDERHEID VAN DE WELVARENDEN
James Madison, de belangrijkste opsteller van de Amerikaanse grondwet, en naar de maatstaven van zijn tijd een zeer enthousiast democraat, vond toch dat het staatsbestel van de Verenigde Staten zo ontworpen moest worden – wat op zijn initiatief ook gebeurde – dat de macht in handen zou zijn van de rijken, want de rijken beschikken over een groter verantwoordelijkheidsgevoel. Zij zijn degenen met hart voor de publieke zaak, die niet alleen maar handelen uit beperkt eigenbelang.

Daarom was de Amerikaanse staatsinrichting zo opgezet dat de grootste macht in handen van de Senaat lag. Vergeet niet dat de Senaat in die tijd nog niet rechtstreeks verkozen werd. Eigenlijk is het pas een eeuw geleden dat Senaatsleden voor het eerst

rechtstreeks verkozen werden. Daarvoor werden Senaatsleden indirect gekozen door de wetgevende macht; ze hadden lange ambtstermijnen en werden geselecteerd uit het rijke deel van de bevolking, omdat dat over het grootste verantwoordelijkheidsgevoel beschikte. Het waren mannen die, zoals Madison het formuleerde, sympathie hadden voor de bezittende klassen en de rechten daarvan. En die moesten beschermd worden.

De Senaat had de grootste macht, maar stond ook op de grootste afstand van de bevolking. Het Huis van Afgevaardigden – dat dichter bij het volk stond – had een veel zwakkere rol. De uitvoerende macht – de president – was in die tijd meer een soort beheerder, met een bepaalde mate van verantwoordelijkheid voor het buitenlandbeleid en andere zaken. Heel anders dan tegenwoordig.

Al bij de stichting van de Amerikaanse staat was het omstre-den in welke mate echte democratie moest worden toegelaten. Madison hield zich daar behoorlijk serieus mee bezig, niet zozeer in zijn bekende *Federalist Papers* – die waren een soort propa-ganda – maar tijdens de debatten van de Grondwetgevende Vergadering.¹ Dit zijn de interessantste debatten uit die tijd. Als je ze leest, zie je dat Madison stelde dat de belangrijkste zorg voor een samenleving – elke fatsoenlijke samenleving – ‘de bescherming van de minderheid van de rijken tegen de meerderheid’ dient te zijn. Dat waren zijn woorden. En hij had er argu-menten voor.

Madison merkt op dat het model dat hij in gedachten had – Engeland natuurlijk – het meest ontwikkelde land ter wereld was, met de meest geavanceerde politieke samenleving. Stel, zei hij, dat iedereen in Engeland vrij zou mogen stemmen. Dan zou de meerderheid van de armen de handen ineenslaan om de rijken van hun bezit te beroven. Ze zouden maatregelen nemen die we tegenwoor-dig landhervormingen noemen: de grote fortuinen en landgoederen

1 Zie *Secret Proceedings and Debates of the Convention Assembled at Philadelphia, in the Year 1787* op p. 25.

opdelen en de mensen hun eigen land geven – het land waarvan ze nog niet zo lang daarvoor waren verdreven door de beruchte *enclosures*, waarbij publieke weidegronden werden geprivatiseerd en aan grootgrondbezitters toegewezen. En dus zouden de armen stemmen voor maatregelen om het land dat vroeger gemeenschapsbezit was geweest zelf weer in handen te krijgen.

Welnu, zei Madison, dat zou duidelijk onrechtvaardig zijn, dus dat moeten we niet hebben. Dus dient het grondwettelijke stelsel zo ingericht te worden dat het de democratie – de ‘tiranie van de meerderheid’ werd die soms genoemd – tegengaat, zodat de rijken ongestoord van hun rijkdom kunnen genieten.

Zo zit het systeem dus in elkaar. Het is erop ontworpen om het gevaar van de democratie tegen te gaan. Ter verdediging van Madison moeten we natuurlijk aanvoeren dat hij een prekapi-talist was. Hij ging ervan uit dat de rijken van zijn tijd iets weg zouden hebben van de Romeinse heren van stand uit de mythologie van die tijd – verlichte aristocraten, welwillende figuren die zich met volle toewijding inzetten voor het algemeen welzijn, enzovoorts. Dat die zienswijze in die tijd gangbaar was, kunnen we opmaken uit het feit dat Madisons constitutionele stelsel daadwerkelijk is ingevoerd.

En ik moet daaraan toevoegen dat Madison in de jaren negentig van de achttiende eeuw het verval van het door hem geschapen bestel bitter veroordeelde: aandelenhandelaren en andere speculanten hadden de macht overgenomen, en richtten het systeem te gronde om hun eigen belangen te bevorderen, enzovoorts.

ARISTOCRATEN EN DEMOCRATEN

Er was ook nog een ander beeld – in woorden in elk geval, en deels ook in overtuiging – en dat werd uitgedragen door

Jefferson, de belangrijkste theoreticus van de democratie van zijn tijd. Niet zozeer in zijn eigen handelen, maar wel in zijn spreken daarover, waarin hij een onderscheid maakte tussen wat hij de aristocraten en de democraten noemde. Hij wist het heel mooi te brengen.

In wezen is het idee van de aristocraten dat de macht bij een speciale klasse van bijzonder verdienstelijke en bevoorrechte mensen dient te liggen, en dat die mensen de juiste beslissingen zullen nemen. De democraten geloofden dat de macht in de handen van de bevolking hoort te zijn. Uiteindelijk komen zowel het besluitvormingsproces als verstandig optreden voort uit het volk, en daarom dienen we de besluiten van het volk te steunen, of die ons persoonlijk nu wel bevallen of niet.² Jefferson steunde de democraten en niet de aristocraten, en stond daarin dus eigenlijk lijnrecht tegenover Madison – al heeft het, zoals ik net al zei, niet lang geduurd voordat Madison onderkende dat het met het systeem de verkeerde kant op ging – en tot op de dag van vandaag loopt dat schisma dwars door de Amerikaanse geschiedenis.

2 Zie 'Thomas Jefferson in een brief aan William Short', 8 januari 1825, op p. 27.

VERKLEIN DE ONGELIJKHEID

Het is best interessant dat dit debat een stokoude traditie kent. Die gaat terug tot het eerste werk over politieke democratie dat geschreven werd in het antieke Griekenland. Het eerste belangrijke boek over politieke systemen is Aristoteles' *Politica*³ – een lange studie die vele verschillende politieke stelsels onderzoekt. Aristoteles had daarin trouwens geen land in gedachten, maar de stadsstaat Athene, en vergeet niet dat zijn democratie uitsluitend bestemd was voor vrije mannen. Maar datzelfde geldt ook voor Madison – het ging om vrije mannen, niet om vrouwen – en om slaven natuurlijk al helemaal niet.

3 Zie Aristoteles' *Politica*, Boek III, hf. 5, op p. 28.

Aristoteles merkte hetzelfde op wat Madison heel veel later ook zou opmerken. Als Athene een democratie voor vrije mannen was, zouden de armen samenspannen om de rijken van hun bezittingen te beroven. Het is hetzelfde dilemma, maar hij koos voor een heel andere oplossing. Madisons oplossing was *minder democratie*, dat wil zeggen, dat hij het bestel zo wilde opzetten dat de macht in handen van de rijken zou liggen en de bevolking op vele verschillende manieren onderling verdeeld zou worden, zodat de mensen niet zouden samenspannen om de rijken van hun macht te beroven. Aristoteles' oplossing was het tegenovergestelde: iets wat we tegenwoordig een welvaartsstaat zouden noemen. Probeer de *ongelijkheid te beperken*, zei hij. Beperk de ongelijkheid door publieke maaltijden en andere maatregelen die passend zijn voor een stadstaat⁴. Hetzelfde probleem, maar een heel andere oplossing. De ene oplossing is: minder ongelijkheid, dan heb je dat probleem niet. De andere is: minder democratie. In die twee met elkaar strijdige doelstellingen ligt de oorsprong van ons land.

4 Zie Aristoteles' *Politica*, Boek VI, hf. 5. Zie p. 28.

Ongelijkheid heeft vele gevolgen. Niet alleen is ongelijkheid op zich al extreem onrechtvaardig, maar ze heeft ook negatieve gevolgen voor de samenleving als geheel. Zelfs voor de volksgezondheid. Er is goed onderzoek gedaan – door Richard Wilkinson en anderen – dat uitwijst dat hoe ongelijker de samenleving, of die nu arm of rijk is, hoe slechter de gezondheid. Zelfs onder de rijken. Dat komt omdat ongelijkheid zelf een ondermijnend en schadelijk effect heeft op de sociale relaties, op het bewustzijn, op het menselijk leven, enzovoorts, wat allerlei negatieve gevolgen heeft. Zulke problemen horen opgelost te worden. Aristoteles had gelijk – de paradox van de democratie kan worden opgelost door minder ongelijkheid, niet door minder democratie.

DE ZONDEN VAN DE AMERIKAANSE SAMENLEVING

In de eerste jaren van de Verenigde Staten voorzagen de mensen een eindeloze toekomst van stijgende welvaart, vrijheid, prestaties en macht, als ze maar niet al te veel aandacht besteedden aan de slachtoffers. De Verenigde Staten waren een door kolonisten bevolkte koloniale samenleving: de grofste vorm van imperialisme. Om een zonnige toekomst te zien moest je geen aandacht besteden aan het feit dat jij rijker en vrijer kon leven omdat de inheemse bevolking werd gedecimeerd – de eerste grote ‘erfzonde’ van de Amerikaanse samenleving – en dat een ander deel van de bevolking in slavernij leefde – de tweede grote zonde (we leven nog steeds met de gevolgen van beide); en dan moest je natuurlijk ook de afschuwelijk uitgebuite arbeiders, de overzeese veroveringen enzovoorts over het hoofd zien. Maar als je die details over het hoofd zag, waren die Amerikaanse idealen in zekere zin reëel.

Maar als democratie niet te verenigen is met uitbuiting en slavernij, wat moeten we dan? Tot op welke hoogte dienen we echte democratie toe te staan? Dat is in de loop van de Amerikaanse geschiedenis altijd een van de allerbelangrijkste vragen geweest. Als we onze aandacht richten op de stichting van de Amerikaanse constitutionele democratie – we hebben het nu over de late achttiende eeuw – zien we dat er grote meningsverschillen bestonden over hoe de nieuwe samenleving georganiseerd en opgebouwd diende te worden. Een cruciaal element dat niet vergeten dient te worden, is de overweldigende invloed van de slavenstaten. Een significante factor bij de Amerikaanse revolutie was de slavernij. Rond 1770 verklaarden Britse rechters – zoals lord Mansfield in een roemruchte zaak⁵ – al dat slavernij een obscene vorm van uitbuiting was die niet getolereerd diende te

5 Zie *Somerset v. Stewart*, English Court of King’s Bench, 14 mei 1772, motivatie van het vonnis door lord Mansfield. Zie p. 28.

worden. Amerikaanse slavenhouders konden het teken aan de wand al zien. Als de koloniën onder Brits bestuur bleven, zou het niet lang meer duren voordat slavernij buiten de wet werd gesteld – en er zijn behoorlijk goede aanwijzingen waaruit blijkt dat dit een belangrijke aanleiding heeft gevormd tot de opstand tegen het Britse bestuur, waarbij de slavenstaten, met Virginia als machtigste, een zeer invloedrijke rol gespeeld hebben. In het noordoosten begon het eerste verzet tegen de slavernij zich al af te tekenen, al was het nog pril, en dat is weerspiegeld in de Amerikaanse grondwet.

TEGENOVERGESTELDE TENDENSEN

Als je de geschiedenis van de Verenigde Staten in ogenschouw neemt, vormt die een voortdurende worsteling tussen deze twee tendensen. Een democratische tendens, die voornamelijk voortkomt uit de bevolking, een druk van onderop die vele overwinningen heeft behaald. Zo hebben vrouwen – de helft van de bevolking – in de jaren twintig van de twintigste eeuw stemrecht gekregen. (Voordat we al te trots op onszelf worden, rond die tijd deed zich ook een spectaculaire verbetering voor in de rechten van vrouwen in Afghanistan.)

De slaven werden bevrijd, maar officieel gelijkberechtigd werden ze eigenlijk pas in de jaren zestig, en zelfs toen nog met vele restricties. In ons hedendaagse systeem zien we nog steeds een substantieel residu van de slavernij. De financiële eisen aan het actief en passief stemrecht werden in de negentiende eeuw echter wel verlaagd, en vervolgens ontstonden de eerste serieuze arbeidersorganisaties – die vele overwinningen hebben behaald.

Zo komen we bij deze voortdurende strijd: perioden van terugval en perioden van vooruitgang. De jaren zestig bijvoorbeeld waren een periode van significante democratisering. Sectoren

van de bevolking die over het algemeen passief en apathisch waren, werden georganiseerd en actief en begonnen druk uit te oefenen om hun eisen ingewilligd te krijgen.

Ze raakten meer en meer betrokken bij besluitvorming, activisme, enzovoorts⁶. Het was een periode waarin de beschaving toenam – volgens mij wordt het daarom de *Time of Troubles* genoemd. In vele opzichten is het bewustzijn in die tijd veranderd: Minderheidsrechten⁷. Vrouwenrechten. Zorg voor het milieu.⁸ Verzet tegen agressie. Zorg voor andere mensen.

Dit zijn allemaal beschavende effecten, en die riepen grote angst op...

Ik was niet voorbereid, al had ik dat misschien wel moeten zijn, op de heftige reactie die zou volgen op de beschavende effecten van de jaren zestig. Zo'n sterke reactie had ik niet verwacht: de krachten die werden ingezet om ermee af te rekenen, de disciplinaire technieken, de algehele terugslag.

6 Zie Martin Luther King Jr.'s rede 'Where Do We Go from Here?', 16 augustus 1967, op p. 30.

7 Zie Malcolm X's rede 'Democracy Is Hypocrisy', 1960, op p. 29.

8 Zie Gaylord Nelsons rede t.g.v. EarthDay, 22 april 1970, op p. 30.